

MU'ALLAKÂT'TA «NESİB»

SÜLEYMAN TÜLÜCÜ

Özellikle Fars Dili ve Edebiyatı ve Dîvân Edebiyatı sahâsında kıymetli çalışmalar yapmış bulunan merhum Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan'ın aziz hâtırası için tertip olunan bu «Armağan Kitabı» na küçük bir yazı ile biz de katılmak istedik.

Bu yazıda, önce *Mu'allakât* hakkında kısa bilgi verilecek, müteâkiben «nesîb» in kelime mânâsı ve bir edebiyat terimi olarak mânâ ve şümûlü üzerinde durulduktan sonra, *Mu'allakât*'taki «nesîb» beyitleri, Arapça asılları ve Türkçeye tercümeleri ile birlikte sunulacaktır.

I — MU'ALLAKÂT :

el-Mu'allakât, İslâm öncesi yedi Arap kasîdesinin yer aldığı mecmûaya verilen isimdir. Bu mecmûa, eski Arap şiiri mahsulünün en güzel numunelerini temsil etmekte olup, Arap edebiyatında emsalsiz bir mevki kazanmıştır¹.

Yaygın olan kanaate göre, bu özel şiirleri Hammâd er-Râviye (öl. 156/772) toplamıştır².

1 A.F.L. Beeston, *Mu'allakât*, çev. Süleyman Tülücü, İİFD, III (1979), s. 419.

2 Ebu'l-Berekât İbnu'l-Enbârî, *Nuzhetu'l-Elibbâ' fî Tabakât'l-Udebâ'*, nşr. M. Ebu'l-Faql İbrâhîm, Kahire 1386/1965, s. 35; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâ'u Ebnâ'iz-Zamân*, nşr. İhsân 'Abbâs, Beyrut 1969, II, 206; Corcî Zeydân, *Târîhu Âdâbî'l-Luğat'l-'Arabîyye*, Beyrut (ts.), II, 411; R. A. Nicholson, *A Literary History of the Arabs*, Cambridge 1969, s. 128; I. Goldziher, *A Short History of Classical Arabic Literature*, translated by Joseph Desomogyi, Berlin 1966, s. 32-33; C. Van Arendonk, *Hammâdürrâviye*, İA, V/1, 194; ayrıca bk. M. J. Kister, *The Seven Odes. Notes on the Compilation of the Mu'allakât*, RSO, XXXXIV (1969), s. 27 v.dd.; M. Bakir Alwan, *Is Hammad the Collector of the Mu'allakât?*, IC, XXXXV (1971), s. 263 v.dd.

1 — «Mu'allaqât» Adının Menşesi ve Mu'allaqât'a Verilen İsimler :

«Mu'allaqât» adının menşesi ve ifade ettiği anlam, oldukça kapalılık gösterir. İbn 'Abdi Rabbihî (öl. 328/940)'nin «*el-İkdu'l-Ferid*» adlı eserinde ilk defa yer alan ve çok yayılmış olan bir menkıbeye göre, bu şiirler, üstünlükleri dolayısıyla seçilmişler³ ve Mısır keten bezinden yapılmış tomarlara altın harflerle yazılarak, Mekke'deki Kâbe'nin duvarlarına asılmışlardır⁴. Maamâfih bu, «*mu'allak*» («asılmış») kelimesinin mutata mâ-nâsının aslını izah etmek maksadıyla uydurulmuş bir rivâyet⁵ olduğu için, reddedilebilir.

Birçok ileri gelen müellifler (T. Nöldeke, C.J. Lyall, R. Nicholson), «*Mu'allaqât*» kelimesinin «*ilk*»⁶ («değerli şey») isminden müstak olduğu⁷ görüşüne sahip olmuşlardır. Yâni bu kelimenin anlamı «beğenilmiş kıymetli şiirler» olmalıdır⁸.

Mu'allaqât'a ayrıca, «*el-Meşhürât*»⁹ («Meşhurlar»), «*es-Seb'ut-Twâl*»¹⁰ («Yedi Uzun Kasıde») «*es-Sumût*»¹¹ («Dizili İnciler»), «*el-Mu'zehhebât*»¹²

3 Rivâyete göre, bu şiirler, 'Ukâz panayırında tenkit süzgecinden geçtikten sonra seçiliyorlardı. Bk. R. A. Nicholson, *a.g.e.*, s. 101; Muhammed Hüseyin Heykel, *Fî Menzili'l-Vahy*, Kahire 1967, s. 390.

4 İbn 'Abdi Rabbihî, *el-İkdu'l-Ferid*, nşr. Ahmed Emîn, v.b., Kahire 1385/1965, V, 269; Abdurrahmân Fehmî, *Medresetü'l-Arab*, I, Kostantiniyye 1304, s. 76; R. A. Nicholson, *a.g.e.*, s. 101; Cemal Muhtar, *Câhiliye Devri Şiiri*, DD, I/I (1964), s. 49.

5 Ebu'l-Berekât İbnu'l-Enbârî (öl. 577/1181), yukarıda mezkûr eserinde (s. 35), bu rivâyetin uydurma olduğunu söylemektedir. Kırş. *Yedi Askı (el-Mu'allaqât'u's-Seb')*, nşr. ve trc. Şerefeddin Yalıtıkaya, İstanbul 1943, mukaddime, s. 5; İsmâil Hâmi Dânişmend, *İzâhü İslâm Tarihi Kronolojisi*, I, İstanbul 1960, s. 261 v.dd.; Cemal Muhtar, *a.g.m.*, DD, I/I (1964), s. 48.

6 Bu kelimenin anlamı için bk. el-Cevherî, *eş-Şihâh*, nşr. A. 'Abdu'l-Ğafûr 'Aftâr, Kahire 1377, IV, 1530; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, nşr. Dâru Şâdir, Beyrut 1388/1968, X, 268; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, Mısır 1307, VII, 22; 'Omer Ferrûh, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, Beyrut 1388/1969, I, 75.

7 C. J. Lyall, *Translations of Ancient Arabian Poetry*, London 1885, Introduction, s. XLIV; R. A. Nicholson, *a.g.e.*, s. 101.

8 Diğer birkaç mânâsı için bk. J. Robson, *The Meaning of the Title al-Mu'allaqât*, JRAS (1936), s. 83 v.dd.

9 A. F. L. Beeston, *a.g.m.*, İİFD, III, (1979), s. 419, 422.

10 Msl. bk. İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Ma'ba'atu'l-İstikâme, Kahire (ts.), s. 118; Ebu'l-Berekât İbnu'l-Enbârî, *a.g.e.*, s. 35, 235, 264, 291, 372; R. A. Nicholson, *a.g.e.*, s. 103.

11 Ebü Zeyd el-Kureşî, *Cemheretu Eş'arî'l-Arab*, Beyrut 1383/1963, s. 80; İbn Reşîk, *el-'Umde fî Mehâsinü's-Şi'r ve Âdâbihi ve Nakdihi*, nşr. M. Muhyî'd-Dîn 'Abdu'l-Hamîd, Mısır 1383/1963, I, 96; Cl. Huart, *Arab ve İslâm Edebiyatı*, çev. Cemal

(«Yıldızlı şiirler» ve «es-Seb'ıyyât»¹³ («Yedi Kasîde») adları da verilmektedir.

2 — *Mu'allakât'ın Şâirleri*¹⁴:

Mu'allakât şâirleri olarak, İbn 'Abdi Rabbihî şu şâirlerin adlarını vermektedir: *İmrü'u'l-Kays* (öl. M. 545'e doğru), *Zuheyr* (öl. M. 609), *Tarefe* (öl. M. 564'e doğru), *'Antere* (öl. M. 600), *'Amr b. Kulşüm* (öl. M. 584'e doğru), *Lebid* (öl. 40/660-61) ve *el-Hâriş b. Hüllize*¹⁵ (öl. M. 570'e doğru). Umumiyetle bu 7 isim, *Mu'allakât* şâirleri olarak benimsenmiş bulunmaktadır. Tanınmış âlim Ebü 'Ubeyde (öl. 210/825), bu mutat olan listedeki *'Antere* ve *el-Hâriş b. Hüllize*'nin yerine *en-Nâbîga ez-Zubyânî* (öl. M. 604'den sonra) ve *el-A'sâ* (= Meymün b. Kays (öl. 7/629)'yı koyar¹⁶. Meşhur edebiyat âlimi İbn Kuteybe (öl. 276/889), *'Abid b. elEbras* (öl. M. 605)¹⁷ ve İbn Haldün (öl. 809/1406) da *'Alkame b. 'Abede* (öl. M. 597)'yi¹⁸ *Mu'allakât* şâirleri arasında sayar. Bu duruma göre, *Mu'allakât*'a dâhil olan şâirlerin sayısı 10'u aşmaktadır.

Mu'allakât şâirlerinin en eskisi, M. VI. asrın ilk yarısında yaşamış görünen *İmrü'u'l-Kays*'tir. Diğerleri bu asrın son yarısında yaşamışlardır. Bunlardan sadece *Lebid*¹⁹, müslüman olmuş ve İslâm devrinde de uzun

Sezgin, Ankara 1971, s. 71; I. Goldziher, *a.g.e.*, s. 33; Mehmed Fehmî, *Târih-i Edebiyât-ı Arabiyye*, I, İstanbul 1917, s. 558; İsmâil Hâmi Dânişmend, *a.g.e.*, s. 261; Fuat Sezgin, *Geschichte des Arabischen Schrifttums*, Liden 1975, II, 46.

12 İbn 'Abdi Rabbihî, *a.g.e.*, V, 269; İbn Reşîk, *a.g.el.*, I, 96.

13 Ebü Bekr el-Bâkılânî, *İ'câzu'l-Kur'an*, ngr. es-Seyyid Ahmed Şakr, Kahire 1963, s. 159, krş. Ebü Bekr İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-Kaş'idî's-Seb'î'l-Twâl el-Câhiliyyât*, ngr. 'A. M. Hârûn, Kahire 1963, nâşirin mukaddimesi, s. 11; eş-Şehrestânî, *el-Mûlel ve'n-Nihâl*, ngr. M. Seyyid Kılânî, Kahire 1381/1961, II, 244.

14 *Mu'allakât* ve şâirlerinin hayatları için bk. İbn Kuteybe, *eş-Şîr ve's-Su'arâ*, ngr. A. M. Şâkir, Kahire 1966, I-II; Ebu'l-Ferec el-İşfahânî, *Kitâbu'l-Ağânî*, ngr. Dâru's-Şekâfe, Beyrut 1376/1957 v.dd., I-XXV; Muşafâ el-Galâyînî, *Ricâhu'l-Mu'allakâtî'l-'Aşr*, Beyrut 1912; Bedevî Tabâne, *Mu'allakâtü'l-'Arab*, Kahire 1387; Fuat Sezgin, *a.g.e.*, II, 46-53, 109-132; Süleyman Tülüçü, *Mu'allakât ve Şâirleri Üzerinde İncelemeler*, Erzurum 1979 (Atatürk Üniv. İslâmî İlimler Fakültesi, Doktora öncesi basılmamış seminer çalışması).

15 İbn 'Abdi Rabbihî, *a.g.e.*, V, 269-270.

16 Ebü Zeyd el-Kureşî, *a.g.e.*, s. 8; İbn Reşîk, *a.g.e.*, I, 96; krş. Şevkî Dayf, *Târîhu'l-Edebî'l-'Arabî*, I. el-'Aşru'l-Câhilî, Kahire 1960, s. 176.

17 İbn Kuteybe, *a.g.e.*, I, 268.

18 İbn Haldün, *Mukaddime*, trc. Zâkir Kadiri Ugan, İstanbul 1970, III, 266.

19 Lebid için bk. Süleyman Tülüçü, *Lebid*, Diyanet Dergisi, sayı 98-99 (Temmuz-Ağustos 1970), s. 231-234.

müddet yaşamıştır²⁰. Münekkitler ve antoloji tertip edenler, bu şâirlere dâir pek çok menkıbeyi nesilden nesile nakletmişlerdir. Bunların bir özeti, A.J. Arberr'y'nin «*The Seven Odes*» (London 1957) adlı eserinde bulunmaktadır²¹.

Mu'allakât'ı teşkil eden kasideler, toplanmalarından itibaren, büyük bir ilgi görerek, müteaddit defalar şerh edilmiş²², son birkaç asır içinde, Doğu'da ve Batı'da, ayrı ayrı veya bir bütün hâlinde, birçok baskıları yapılmış ve muhtelif Batı dillerine (Latince, İngilizce, Fransızca, Almanca, İsveççe, Rusca v.b.) ayrı ayrı veya tam olarak tercüme edilmiştir²³. Ayrıca Doğu dillerinden Hindistan diline (Hindustani) ve Farsçaya kısmen²⁴, yine kısmen²⁵ veya tamamen²⁶ Türkçeye tercüme edilmiş bulunmaktadır.

II — NESİB :

1 — «Nesib» Kelimesinin Mânâsı :

«Nesib» kelimesi, menşe itibariyle Arapça bir kelime olup, «n-s-b» kökünden gelmekte, «fa'îl» vezninde, *masdar*²⁷ (ve isim) veya yine aynı

20 Krş. Ebü Hâtim es-Sicistânî, *el-Mu'ammerün ve'l-Veşâyâ*, nşr. 'Abdu'l-Mun'im 'Âmir, Kahire 1961, s. 77.

21 A. F. L. Beeston, *a.g.m.*, İİFD, III (1979), s. 423.

22 Bu şerhler için bk. Kâtib Çelebî, *Keşfu'z-Zumûn 'an Esâmi'l-Kutubi ve'l-Funûn*, nşr. Şerefeddin Yalçkaya, Kılıslı Rifat Bilge, İstanbul 1971, II, 1740-41; Yûsuf Elyân Serkis, *Mu'cemyl-Ma'fû'âtî'l-Arabîyye ve'l-Mu'arreb*, Kahire 1346/1928, I, 1127-29; Ebü Ca'fer en-Nahhâs, *Şerhu'l-Kaşâ'idî't-Tis'v'l-Meşhûrât*, nşr. Ahmed el-Hattâb, Bağdad 1393/1973, nâşirin mukaddimesi : I, 51-55; C. Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur, Supplementband*, Leiden 1937, I, 35-36; Fuat Sezgin, *a.g.e.*, II, 50-53.

23 Bu tercümelemler için bk. Fuat Sezgin, *a.g.e.*, II, 48-49, 50-51.

24 Bk. E. Edwards, *A Catalogue of the Persinted Books in the British Museum*, London 1922, s. 391; A. S. Fulton, *Supplementary Catalogue of Arabic Printed Books in the British Museum*, London 1926, s. 610.

25 Hersekli Mehmed Kâmil, *Terceme-i Mu'allakât-ı Seb'a*, İstanbul 1305; Abdullâh Hâsib, *İmrü'u'l-Kays Kaşide-i Mu'allaka'sının Şerhi*, İstanbul 1316; Cemal Süreya da *İmrü'u'l-Kays Mu'allaka'sını* nazmen Türkçeye tercüme etmiştir (bk. Hüseyin Karakan, *Dünya Şiiri*, İstanbul 1963, III, 190-192). Şemseddin Sâmî de *Mu'allakât*'ı Türkçeye tercüme etmek istemişse de, bunu tamamlayamamıştır. Bk. Ömer Faruk Akün, *Şemseddin Sâmî*, İA, XI, 415; krş. bir de Ağâh Sırrı Levend, *Şemseddin Sami*, nşr. TDK, Ankara 1969, s. 99.

26 *Yedi Askı (el-Mu'allakatu's-Seb')*, trc. Şerefeddin Yalçkaya, İstanbul 1943.

27 Msl. bk. el-Cevherî, *a.g.e.*, I, 224.

vezinde *sıfat* (*sıfat-ı müşebbehe*)²⁸ olarak kullanılmaktadır. *Masdar* olarak mânâsı, «*şâir şiirinde sevgilisinden ve sevgisinden bahsetmek*»²⁹ demektir. *İsim* olarak, «*(kasîdenin evvelinde) aşk ve kadından bahseden kısım*»³⁰ mânâsını ifade etmektedir. *Sıfat* olarak da şu mânâlara gelmektedir: 1- Baba tarafından *asîl* (*asîlzâde, soylu, nesep sâhibi*)³¹; 2- *Münâsip* (*uygun*)³²; 3- *Soyca yakın* (*akrabâ*)³³; 4- *Kocanın veya karının kayın-pederi; kayınbirader*³⁴ (Burada mânâ kaymasıyle, isim olarak kullanılmaktadır).

2 — «Nesib» in «Teşbib» ve «Gazel» le Olan İlgisi :

Umumiyetle, «*nesib*», «*teşbib*», ve «*gazel*» (*tegazzül*) kelimeleri müteradif olarak kabul edilmektedir³⁵. «*Nesib*» kelimesinin anlamı üzerinde yukarıda duruldu.

«*Teşbib*» : «*Bir kadının güzelliğini şiirle medhetmek, kasîdeye bir güzelî överek başlamak*»³⁶ demektir. Klasik Arapça sözlüklerde³⁷ «*nesib*» ve «*teşbib*» kelimeleri tamamen aynı mânâda kabul edilmektedir.

28 Msl. bk. Ebü Manşür el-Ezherî, *Tehzibü'l-Luğa*, nşr. A. 'Abdu'l-'Alîm el-Berdünî, Kahire 1384/1964 v.d., XIII, 14; el-Cevherî, *a.g.e.*, I, 224; Şemseddîn Sâmî, *Şamîs-i Türki*, Dersaâdet 1318, II, 1458.

29 Kudâme b. Ca'fer, *Kitâbu Nakdî's-Şî'r*, nşr. S. A. Bonebakker, Leiden 1956, s. 65; el-Cevherî, *a.g.e.*, I, 224; İbn Manzûr, *a.g.el.*, I, 756; ez-Zebîdî, *a.g.e.*, I, 483.

30 Ebü Manşür el-Ezherî, *a.g.e.*, XIII, 14; krş. Muşafâ b. Şemseddîn el-Ahterî, *Ahterî-i Kebîr*, İstanbul 1310, II, 377; James W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, Constantinople 1921, s. 2081; F. Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, London 1957, s. 1401.

31 Ebü Manşür el-Ezherî, *a.g.e.*, XIII, 14; Muşafâ b. Şemseddîn el-Ahterî, *a.g.e.*, II, 377; ez-Zebîdî, *a.g.e.*, I, 483; Şemseddîn Sâmî, *a.g.e.*, II, 1458.

32 L. Ma'lûf, *el-Muncid fi'l-Luğa*, Beyrut 1960, s. 803; James W. Redhouse, *a.g.e.*, s. 2081; F. Steingass, *a.g.e.*, s. 1401.

33 el-Cevherî, *a.g.e.*, I, 224; İbn Manzûr, *a.g.e.*, I, 756; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhî*, Mısır 1371/1952, I, 137.

34 R. Dozy, *Supplément aux Dictionnaires Arabes*, Leide-Paris 1927, II, 665.

35 İbn Reşîk, *a.g.e.*, II, 117; 'Anâd Gazvân İsmâ'îl, v.b., *el-Edebu'l-'Arabî*, Bağdad 1394/1974, s. 35; krş. Ahmed Ateş, *Gazel, İA*, IV, 731.

36 Krş. Ebü Manşür el-Ezherî, *a.g.e.*, XI, 290; et-Tehânevî, *Keşşafu İşlâhâtî'l-Funûn*, nşr. Muhammed Vecîh, v.b., Kalküte 1872, I, 731; Şemseddîn Sâmî, *a.g.e.*, I, 405; [M.] Şerefeddîn, *Arap Edebiyatı*, Bilgi Mecmuası, I/4 (Şubat 1329), s. 370.

37 Msl. bk. İbn Dureyd, *Kitâbu Cemhereetî'l-Luğa*, Haydarâbâd ed-Dekken 1345, I, 290; elol-Cevherî, *a.g.e.*, I, 151; İbn Manzûr, *a.g.e.*, I, 481; el-Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, I, 88; ez-Zebîdî, *a.g.e.*, I, 483.

«Gazel» ise: «Kadınlarla (âşıkane) yârenlik etmek³⁸, sevgilinin (mahbûbenin) hüsn ve cemâlini medhederek kendisine takılmak³⁹» demektir. Edebî bir istilâh olarak, bilhassa aşk, güzellik ve şaraptan bahsedilen küçük şiirler hakkında kullanılır⁴⁰. Arapçada *gazel* diye bir şekil yoktur. Ancak aşk ve kadından bahseden *kaşîde* şeklinde şiirler vardır. Eğer böyle bir şiir *kaşîdenin* başında bulunuyorsa, buna *nesîb* denilmektedir ve bir *nesîb*'de yalnız bu iki mevzûdan değil, aynı zamanda onların muhitinden, yâni sevgilinin bulunduğu yerlerden, şâirin onunla mâcera-sından ve bu sırada daha geniş mânâda tabiattan v.b. bahsolunur. Yine *kaşîde* tarzında yazılmış olan bir şiir yalnız bu mevzûlara ve bilhassa sırf aşk ıztıraplarına tahsis edilirse, ona *teşbîb* denilmektedir. *Gazel* tâbirine gelince, bu tâbir arada-sırada, *nesîb* mânâsına kullanılıyordu; bâzen de kadın ve aşktan bahseden tamamiyle *kaşîde* şeklinde yazılmış uzun veya kısa (2 beyitten 25 beyite kadar) her müstakil şiire -*gazel* ve böyle *gazeller* söylemeğe- *tegazzül* deniliyordu⁴¹. Söylentiye göre Araplarda, kadınlar hakkında ilk âşıkane *gazel* söyleyen şâir *İmrü'ul-Kays*'tir⁴². İran ve Türk edebiyatlarındaki mânâsiyle *gazel*, Arap şiirinde yoktur. Bu tarz, klasik şeklini İran edebiyatında kazanmıştır⁴³.

3 — «Nesîb» in *Kaşîde* İçindeki Yeri :

Kaşîde, Arapça muayyen bir maksat üzerine yazılan şiir mânâsına gelir. Nazariyatta beyitlerinin 30'dan aşağı 99'dan yukarı olmaması icap eder. *Kaşîde*, asıl Arap nazım şeklidir; meşhur *Mu'allakât* ve diğer eski Arap şiirleri bu tarzda yazılmıştır⁴⁴. O, uzun bir şiir olup sadece şekle ait bir hususiyeti değil, fakat aynı zamanda muayyen mevzûların dâhilî bir tertip ve nizam içinde işlenmesini de gerektiren bir edebî nevidir⁴⁵.

38 Msl. bk. Ebû Manşür el-Ezherî, *a.g.e.*, VIII, 49; el-Cevherî, *a.g.e.*, V, 1781; 1391/1971, V, 264; İbn Manzûr, *a.g.e.*, XI, 492; el-Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, IV, 24; F. Steingass, *a.g.e.*, s. 887.

39 Krş. et-Tehânevî, *a.g.e.*, II, 1098; Şemseddin Sâmi, *a.g.e.*, II, 966.

40 Ahmed Ateş, *a.g.mad.*, İA, IV, 730. Arap edebiyatında *gazel* hakkında geniş bilgi için bk. A. K. Kinay, *The Development of Gazel in Arabic Literature*, Damascus 1951.

41 el-Kâdî el-Curcânî, *el-Vesâya beyne'l-Mutenebbî ve Huşûmih*, nşr. A. 'Ârif ez-Zeyn, Sayda 1331, s. 34'den naklen : Ahmed Ateş, *a.g.mad.*, İA, IV, 731-732.

42 M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1980, s. 138, 140.

43 Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 74.

44 E. J. W. Gibb, *Osmanlı Şiiri Tarihi*, Tr. trc., İstanbul 1943, I/1, s. 77.

45 Nihad M. Çetin, *a.g.e.*, s. 70.

Tam ve mükemmel bir *kaşide* üç esas kısmı ihtiva etmelidir. İlk önce *nesib*, yâni aşktan bahseden bir giriş; şâir burada sevgilisinin çadırının bulunmuş olduğu yere yaptığı ziyareti ve orayı terk edilmiş bulunca, duyduğu ye'si anlatır. Bunu övmek istediği şahsın yanına gitmek için yaptığı seyahatin hikâyesi takip eder. Bu ona çölün dehşetlerini tasvir etmek ve devesini muhtelif çöl hayvanlarına benzetmek için, geniş imkânlar hazırlar. Nihayet şiirin en bellibaşlı kısmı gelir ki, bu da kastedilen şahıs veya kabile için *medhiye* veya *hicviye*'yi ihtiva eder. Bâzı şâirler arada sırada *kaşide*'yi ahlâkî düşüncelerle sona erdirirler⁴⁶.

Kaşide'nin *nesib* veya *tesbib* denilen ilk bölümünde şâir, çölde arkadaşlarını durdurarak onlara, bir zamanlar konakladıkları yerde gözüne ilişen kalıntıları («*aılâl*») gösterir; bu kalıntıların, gönlünde uyandırdığı aşk ve özleyiş duygularını söyler. Şurada bir kırık testi, burada terk edilmiş bir başka su kabı; ötede birtakım çadır izleri, siyahlanmış ocak taşları, çadır kazıklarının yerlerde bıraktığı hazin çukurlar; çadır çevresinde içeriye su girmesin diye açılmış hendekler vardır. Bütün bunlar şu görülen yerde, bir zaman evvel, şâirin sevgilisinin mensup olduğu kabilenin konakladığını düşündürür. Bu hâtıralar, şâire, bir zaman sevgilisiyle birlikte yaşadıkları unutulmaz aşk hayatını hatırlatır. Kül yığınları, ocak taşları, çadır kalıntıları, her şey onda o güzel günlerin hâtırasını canlandırır. Şâir hattâ ağlamağa başlar ve hazin beyitlerle arkadaşlarını da ağlatır⁴⁷. Terk edilmiş bir konak yerinde kalan izlerin önünde durup, orada, ayrı düştüğü sevgilisiyle geçen günlerini yâdederek, *nesib*'e başlama çığırını *İmrü'ul-Ğays*'ın açtığı rivâyeti vardır⁴⁸. Halbuki bizzat *İmrü'ul-Ğays* bahis mevzûu izlerin önünde «İbn Hızâm (veya İbn Hümâm)'ın ağladığı gibi göz yaşı dökmek ister⁴⁹. *İmrü'ul-Ğays*'tan sonra gelen şâirler -'Amr b. Kulşüm hâriç- kasîdelerine bu sûretle başlamışlar ve onu taklit etmişlerdir⁵⁰.

Nesib çok zaman (bütünü ile bize intikal ettiği nisbette), «*li-men ed-diyâru*» gibi, kalıplaşmış ibâreler ile başlar ve ekseriya «*da' zâ*» («bunu

46 F. Frenkow, *Kaşide*, İA, VI, 388; krş. Nihad M. Çetin, *a.g.e.*, s. 72.

47 Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1971, I, 186-187. Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Else Lichtenstädter, *Nesib*, İA, IX, 202 v. dd.

48 İbn Kuteybe, *a.g.e.*, I, 128; Taşköprizâde Ahmed, *Mevzû'âtul-'Ulüm*, trc. Kemâleddin Mehmed, İstanbul 1313, I, 280.

49 İbn Sellâm el-Cumâhi, *Tabakâtul-Şu'arâ*, nşr. Joseph Hell, Liden 1916, s. 13; Nihad M. Çetin, *a.g.e.*, s. 71.

50 Köprülüzâde Mehmed Fuâd, *İslâm Edebiyatında Mersiye*, Yeni Mecmua, I/17 (1917), s. 328.

bırak») ile nihayet bulur; bundan sonra da şâir develeri tasvir etmeğe koyulur⁵¹.

4 — *Mu'allakât'ta Nesib Beyitleri :*

a — *İmru'u'l-Ğays'ın Mu'allaka'sı :*

قفا نمبك من ذكرى حبيب ومنزل بستط اللوى بين الدخول فحومل
فتوضح فالمقراة لم يعف رسمها لما نسجتها من جنوب وسمال⁵²

«Tüdh'tan Mikrät'a ve Dağul'dan Havmel'e kadar olan yerler arasındaki dalgalı kumların azaldığı ve inceldiği Sıktu'l-Livā'da durunuz. Sevgiliyi ve onun yurdunu; anıp ağlayalım. O yurt üzerindeki izler henüz ortadan kalkmamıştır; çünkü güney rüzgârının bozduğu ve kapattığı bu izleri (ona karşı esen) kuzey rüzgârı tekrar dokumaktadır»⁵³.

b — *Zuheyr'in Mu'allaka'sı :*

أمن أم أوفى دمنة لم تكلم بحومانة الدراج فالمتلم
و دار لها بالر قمتين كأنها مراجيع وشم في نوامر معصم⁵⁴

51 İlse Lichtenstädter, *a.g.mad.*, İA, IX, 203. *Ğaşıde* ve *nesib* için bk. Usârne b. Munkız, *Kitābu'l-Menāzil ve'd-Diyār*, nşr. A. B. Halidov, Moskova 1961; İbn Haldün, *a.g.e.*, III, 230 v.dd.; I. Lichtenstädter, *Das Nasib der Altarabischen Ğaşıde*, *Islamica*, V/I (1932), 17-96; 'Izzet Hasan, *Şi'ru'l-Vukūf 'ale'l-Ajāl*, *Mecelletu Mecma'ul-Luğatil-'Arabiyye bi-Dimeşq*, XLIII (1968), 351-368, 635-642; XEIV (1969), 505-514, 813-823; Süleyman Tülücü, *Arab Edebiyatında Kasıde*, İslâm Düşüncesi Mecmuası, sayı 6 (Kasım 1968), s. 363-366; R. Jacobi, *Studien zur Poetik der Altarabischen Ğaşıde*, Wiesbaden 1971.

52 İmru'u'l-Ğays, *Divân*, nşr. M. Ebu'l-Fađl İbrâhîm, Kahire 1964, s. 8; Ebü Zeyd el-Ğureşî, *a.g.e.*, s. 95; ez-Zevzenî, *Şerhu'l-Mu'allakâtis-Seb'*, Beyrut 1332/1963, s. 7-8; Aĥmed eş-Şinkîî, *Şerhu'l-Mu'allakâtî'l-'Aşr ve Aĥbâru Şu'arâ'ihâ*, Dâru'l-Endelus, Beyrut (ts.), s. 75.

53 Herseklî Mehmed Kâmil, *Terceme-i Mu'allakât-i Seb'a*, s. 10, 15-16; Abdullâh Hâsib, *İmru'u'l-Ğays Ğaşıde-i Mu'allaka'sının Şerhi*, s. 11 v.dd., s. 15-16; *Yedi Aski*, trc., s. 18.

54 el-A'lem eş-Şentemerî, *Şerhu Divâni Zuheyr b. Ebi Sulmâ*, s. 78-79 (C. de Lanberg, *Primeurs Arabes* (Fascicule II, *Diwân de Zoheyr*), Leyden 1889); Ebü Zeyd el-Ğureşî, *a.g.e.*, s. 105; ez-Zevzenî, *a.g.e.*, s. 73; Aĥmed eş-Şinkîî, *a.g.e.*, s. 112.

«Ḥavmānetu'd-Derrāc'tan Muteşellem'e kadar olan yerlerde; bırakılmış bir yurttan kalan ve bana cevap vermeyen (iyi seçilmeyen) (ocak siyahlığı ve sâire gibi) izler, acaba (sevgilim) Ummu Evfâ'dan kalma eserlerden midir?.. Yeşillendiği vakit (sevgilimin) oturduğu Raḫmeteyn bahçelerinde bulunan; ve kolun iç ve dış taraflarındaki bozulmuş dövme-lerin yeni baştan tazelendiği gibi, kum ve topraklarla kapanmışken yağmur ve sellerin açmasıyla tazelenen bu diyardaki izler ve nişaneler acaba sevgilime mi aittir?..»⁵⁵

c — *Tarefe'nin Mu'allaâ'sı* :

لخولة أطلال ببرقة ثممد تلوح كباقي الوشم في ظاهر اليد
و قوفاً بها صجبي على مطيهم يقولون لا تبهلك أسي و تجلد⁵⁶

«Şehmed'in toprakla karışık bir yerinde (sevgilim) Ḥavle'nin evinden kalma yıkık dökük izler vardır ki bunlar elin dışına işlenmiş olan dövme- den kalmış bozuk izler gibi görünmektedirler. (Ben, o izlere hasretle bakarken) orada arkadaşlarım altlarındaki bineklerini durdurarak bana: «Kendini hüüzün ve kedere kaptırma, metin ol..» diyorlardı.»⁵⁷

d — *'Antere'nin Mu'allaḫa'sı* :

هل غادر الشعراء من متردم أم هل عدفت الدار بعد توهم
يا دار عبلة بالجواء تكلمى و عمى حباحاً دار عبلة واسلمى
فوقفت فيها ناقتى و كأنها فدن لاقضى حاجة المتلوم⁵⁸

«Şâirler, söylemedik bir söz bıraktılar mı ki?. Yoksa sen, biraz durakladıktan sonra (sevgilinin) evini (evinin izlerini) seçebildin mi?. (Ey sevgilim) 'Able'nin Civâ'daki evi.. Esen olasın.. Yükseklikte bir köşk gibi olan devemi orada, bir aşk ve sevda durumu yapmak için durdurdum.»⁵⁹

55 *Yedi Askı*, trc., s. 53.

56 *Divân de Tarafa İbn al-'Abd al-Bakri*, nşr. Max Seligsohn, Paris 1901, s. 5; Ebü Zeyd el-Kureşî, *a.g.e.*, s. 149; ez-Zevzenî, *a.g.e.*, s. 45; Aḫmed eş-Şinkîî, *a.g.e.*, s. 94.

57 *Yedi Askı*, trc., s. 34.

58 *'Antere, Divân*, Beyrut 1385/1966, s. 15; Ebü Zeyd el-Kureşî, *a.g.e.*, s. 161; ez-Zevzenî, *a.g.e.*, s. 137; Aḫmed eş-Şinkîî, *a.g.e.*, s. 154-155.

59 *Yedi Askı*, trc., s. 101-102.

e — ‘Amr b. Kulsüm’ün Mu‘allaqa’sı :

‘Amr’ın Mu‘allaqa’sının ilk beyitleri şarapla ilgili olduğu için, aşağıya dercedilmedi.

f — Lebid’in Mu‘allaqa’sı :

بمنى تأبد غولها فرجامها	عفت الديار محلها فمقامها
خلقاً كما ضمن الوحي سلامها ⁶⁰	فمدافع الريان عرى رسمها

«Minā’daki diyarın gerek muvakkat oturulan ve gerek uzun müddet kalınan yerlerinde hiç iz kalmamıştır. Oranın (suları ve hurma ağaçları bulunan) Ğavl ve (kırmızı tepelerden mürekkep olan) Ricām’ı birer vahşet yatağı olmuştur. (Issız kalan bu diyardaki) Reyyān dağının yamaçlarından akan suların mecralarını seller bozmuş, yıkmıştır. Buralarda kalan izler taş üzerine kazılmış bir yazının kalan kısmına benziyor»⁶¹.

g — el-Hārīs b. Hāllize’nin Mu‘allaqa’sı :

رب ثار يمل منه الثواء	آذنتنا بينها أسماء
ء فأدنى ديارها الخلاء	بعد عهد لنا بركة شما
ق فتاق فعاذب فالوفاء	فالمحياة فالصفاح فأعنا
بب فالشعبتان فالأبلاء ⁶²	فرياض القطا فأودية الشر

«Esmā’, bize ayrılacağını bildirdi. Nice oturanlar (ayrılmayanlar) vardır ki onların oturmalarından bıılır. (Ondan bu ayrılış) hep onunla Burķatu Şemmā’da ve bize en yakın yer bulunan Hāļšā’da ve Muħayyāt, Şifāh, A’nāķu Fitāķ, ‘Āzib ve Vefā’da, Riyādu’l-Ķaķā ve Şurbub derelerinde, Şu’betān ve Eblā’da görüştüklerimizden sonra olmuştur»⁶³.

60 Lebid, *Divān*, nşr. İhsān ‘Abbās, Kuveyt 1962, s. 297; Ebū Zeyd el-Kureşī, *a.g.e.*, s. 129; ez-Zevzenī, *a.g.e.*, s. 91; Aħmed eş-Şinkī, *a.g.e.*, s. 121.

61 *Yedi Aski*, trc., s. 66.

62 ez-Zevzenī, *a.g.e.*, s. 155; Aħmed eş-Şinkī, *a.g.e.*, s. 171.

63 *Yedi Aski*, trc. s. 115.

YANLIŞ-DOĞRU CEDVELİ

<i>Sahife</i>	<i>Satır</i>	<i>Yanlış</i>	<i>Doğru</i>
130	16	selāfīn-i-dehr	selāfīn-i dehr
135	15	اورتابان	اورتابان
»	18	احره	اچره
»	27	کسب	کپسب
»	28	سینکا	پسینکا
»	32	ایشیکین	ایشیکین
153	25	Tanburenin	tanburenin
155	14	tut,	tut !
158	18	KİRGİNE	KİNGİRE
167	20	qanyu	qanyu
173	25	...A.) :	...A.) : kararsız
182	15	Madde başından sonra «h.-r 87» satırı girecek	
183	20	(kısa i.) 50 maddesi alfabetiğine girecek	
186	4	qop	qop-
189	29	... sürekli	..., sürekli
191	16	ol : o (zahir) satırı iki defa dizilmiş, biri çıkacak	
193	5	F., selāfīn A.) : dünya sul- satırı çıkacak	

h — *en-Nābiġa ez-Zubyānī'nin Mu'allaķa'sı* :

يا دارمية بالعلياء فالسند أقوت و طال عليها سالف الابد
و قفت فيها أصيلاً كى أسائلها عيت جواباً وما بالربع من أحد⁶⁴

«Ey Meyve'nin, 'Alyā' ve Sened denilen yerlerdeki hânesi! Epey zamandır boşsun. Akşam üstü orada durdum ve bazı şeyler sordum, cevap vermedi; hânede kimse yoktu»⁶⁵.

i — *el-A'sā'nın Mu'allaķa'sı* :

ودع هريرة إن الركب مرتحل وهل تطيق و داعاً أيها الرجل
غراء فرعاء مصقول عوارضها تمشى الهوينا كمايمشى الوجى الوحل⁶⁶

«Hureyre ile vedalas; zira kafile hareket ediyor; fakat veda edilecek misin?. O, beyazdır, saçları uzun ve kesiftir, dişleri parlaktır, yorgun olanlar ve ârzalı yerlerden geçenler gibi âheste yürür»⁶⁷.

j — *'Abîd'in Mu'allaķa'sı*⁶⁸ :

أقفر من أهله ما حوب فالقطييات فالذنوب
فرا كس فتعيلبات فذات فرقين فالقليب⁶⁹

«Melhüb, Kuṭṭabiyât ve Zenüb, Râkis, Su'aylibât, Zâtu Ferḳayn ve Ḳalîb denilen yerler, bugün bomboştur; ne ehli kalmış, ne kimsesi!..»⁷⁰

64 en-Nābiġa ez-Zubyānī, *Divân*, nşr. Şukrî Fâysal, Beyrut 1388/1968, s. 2; Ahmed eş-Şinkîti, *a.g.e.*, s. 202.

65 Mehmed Fehmî, *a.g.e.*, s. 857.

66 el-A'sā el-Kebîr, *Divân*, şerh : Muḥammed Huseyn, Kahire 1950, s. 55; Ahmed eş-Şinkîti, *a.g.e.*, s. 183.

67 Mehmed Fehmî, *a.g.e.*, s. 905.

68 'Abîd'in, aşağıdaki beyitlerle başlayan kasidesini, Ebü Zeyd el-Ḳureşî (a.g.e., s. 173), *Mucemherât* arasında sayar.

69 'Abîd b. el-Ebraş, *Divân*, Beyrut 1384/1964, s. 23; Ebü Zeyd el-Ḳureşî, *a.g.e.*, s. 173; Ahmed eş-Şinkîti, *a.g.e.*, s. 217.

70 Mehmed Fehmî, *a.g.e.*, s. 947.

Kısaltmalar

- DD = Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi *Doğu Dilleri* (Dergisi), Ankara.
- IC = *Islamic Culture*, Haydarâbâd.
- İA = *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul.
- İİFD = Atatürk Üniv. *İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, Ankara.
- JRAS = *Journal of the Royal Asiatic Society*, London.
- RSO = *Rivista degli Studi Orientali*, Roma.